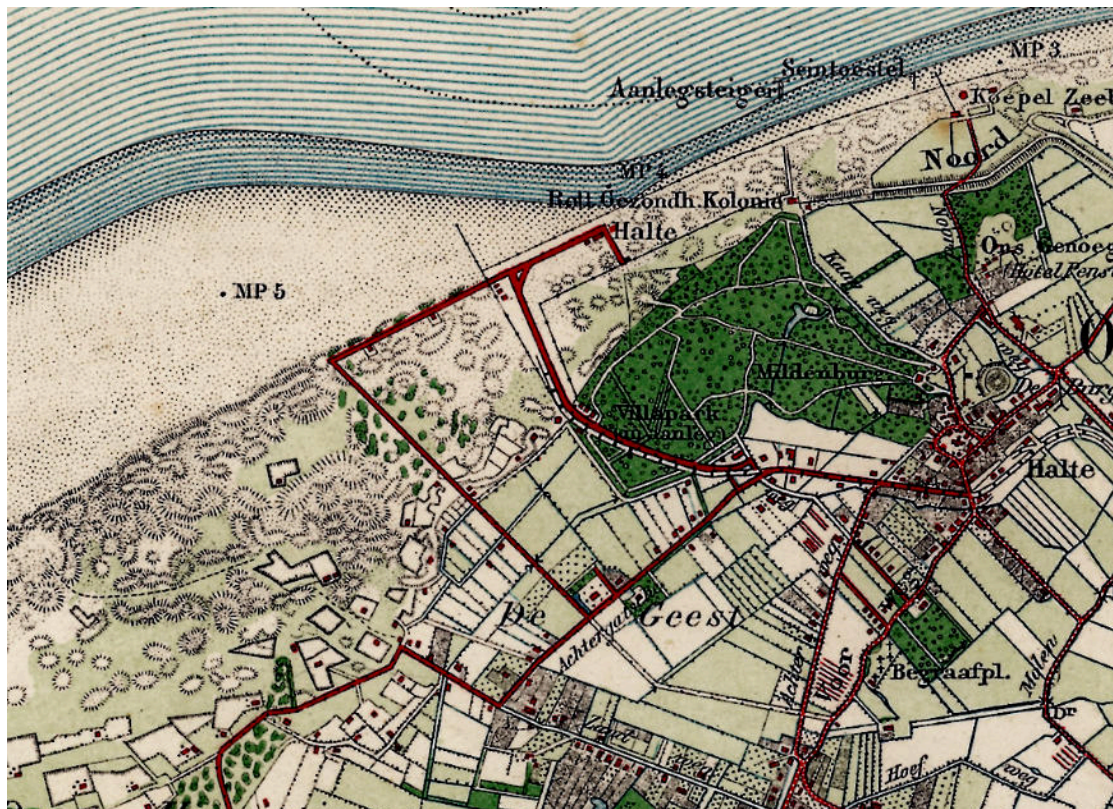

Kaapduin, de Brielse waterwinning en het bos

Topografische kaart 1920, met het open Kaapduin, gelegen binnen nieuwe, rode wegen: Duinlaan, Strandweg en Zeeweg, net voor de start van de waterwinning.

<lead>

Wie vanuit Oostvoorne langs de Zeeweg richting het Oostvoornse Meer fietst, komt aan het eind aan de linkerkant het bosrijke Kaapduin tegen. Het is 15,5 hectare groot en eigendom van de gemeente Westvoorne. Sinds 1989 is het in beheer bij het Zuid-Hollands Landschap (sinds 2016 in erfpacht). De terreinbeheerder onderhoudt er in principe de paden en laat - op enkele open gemaaide gedeeltes na - overal het bos zijn gang gaan. Het Kaapduin is nu een veel belopen bosgebied met ook een ATB-route, maar dat was 50-100 jaar geleden wel anders.<einde lead>

De naam 'Kaapduin' doet vermoeden dat hier een houten baken voor de scheepvaart op de Maas stond, maar de naam is verzonnen in de jaren 80 toen het beheer bij het Zuid-Hollands Landschap kwam en men een aansprekender naam nodig had dan 'Waterleidingduinen'. Er stonden tot in de 19e eeuw wel bakens in het duin, maar zuidelijker. Voor wie de oude kaarten napluist: het heette hier ooit 'Swarte duijnen', waarvan de 'Zwarte laan' wellicht een late echo is.

Ruim 16 meter hoog zijn de hoogste toppen in dit voor Voornse begrippen oude duingebied uit de late middeleeuwen (1200-1600), dit duingebied vormde de westelijke begrenzing van een duinlandschap dat destijds zeker nog een kilometer

oostwaarts liep en vanuit Oostvoorne ca het jaar 900 werd ontgonnen tot De Geest van Oostvoorne, die oostwaarts werd begrensd door de doorgaande weg De Ruy, de Voorweg en de Heveringseweg. Dit duin werd nabij het dorp al vroeg een tuinbouwgebied tot het vanaf eind 19e eeuw werd bebouwd. Alleen een smalle en hoge strook: de kustduinen, bleef tot de 20e eeuw onbebouwd.

Aan de noordkant van het Kaapduin loopt de Strandweg - gelegen op de zeereep van 1910. Het gebied zelf vormt al eeuwen een natuurlijke bescherming tegen de zee. De aansluitende Noordduinen bleken te zwak en schuurden vanaf de 16e eeuw weg in de Maasmonding en zijn o.a. versterkt met de Noorddijk.

Het bos van nu staat in sterk contrast met het open, zandige verleden. Door verstuiwingen ontstonden de genoemde toppen, deels als grote door de wind uitgeblazen parabolen, die alleen op een hoogtekartaat nog zichtbaar zijn.

<bijschrift> Een ansichtkaart van de Zeeweg in 1958 toont dat de bebossing toen al een flinke omvang had. Rechts dezelfde plek in 2021. Foto Streekarchief/Henk Terhell.

<bijschrift> Links de officiële opening van de Brielse waterleiding op 16 juli 1924, bij het Machinegebouw; rechts dezelfde plek in 1968, 12 jaar na het stoppen van de waterwinning. Foto's Streekarchief Voorne-Putten.

Hoe open het gebied 100 jaar geleden was toont de staatsfoto van de opening van de Brielse waterleiding op 16 juli 1924, met een trotse Brielse burgemeester Egter van Wissekerke. Rechts een wat desolaat beeld uit 1968, 12 jaar na de beëindiging van de waterwinning in 1956. Bosopslag zet door en de sloop van het gebouw is aanstaande (in 1978).

De gemeente Brielle had veel moeite om grond voor deze winning te verwerven, want de duinbezitter van die tijd, NV Voorne's duin van J. van Hoey Smith, was tegen de waterwinning omdat men voor de natuur van het Breede Water vreesde. Voor de waterwinning werden gronden verworven die al sinds 1912 niet meer in handen waren van NV Voorne's duin. Een oud-directeur van NV Voorne's duin (van Dijk) verkocht, evenwel via een andere NV, voor een fors bedrag, f 40.000, wel 12 hectare aan Brielle.

<bijschrift>Detail 'Watervoorziening van Brielle' op reconstructiekaart van de gemeente Oostvoorne van de periode 1900-1945. Bron: Streekarchief VP.

Hoe zag deze kortdurende waterwinning er uit? Een kaart uit het Streekarchief toont de vooroorlogse situatie. In een T-vormig en omrasterd gebied van de watervoorziening werden negen putten geslagen. Het inmiddels gesloopte Machinegebouw stond in het duin en de eveneens gesloopte Machinistwoning stond langs de Duinlaan. De leiding voor opgepompt schoon drinkwater liep vanaf het machinegebouw eerst in noordwestelijke richting en dan langs de Zeeweg richting Brielle waar een nieuwe watertoren was gebouwd. Hoewel de leiding langs Oostvoorne liep, ging er nauwelijks water naar Oostvoorne zelf.

Te weinig water

De Brielse Waterwinning bleek al spoedig niet toereikend. Dit had te maken met de geringe omvang van de zoetwaterbel op Voorne, doordat het duin niet zo hoog is en er ondiepe klei- en veenlagen in de ondergrond liggen.

<bijschrift> Discussie bij het leugenaarsbankje op de hoek Van Duinlaan en Strandweg over de resten van de waterwinning.

In het duin is alleen een bunkerachtig gebouwtje met een ontluichtingskoker en een enkele oude winput terug te vinden, helaas zonder zo'n mooi deksel als op de foto uit 1924.

<bijschrift> Boswachter Jan Alewijn Dijkhuizen bij verkennend archeologisch onderzoek, augustus 2021, naar de putten van 1924. Eentje werd gevonden.

<kader> Hoe is het Kaapduin in de afgelopen 50 jaar veranderd?

De foto's spreken boekdelen: van half open, deels stuivend en zwaar belopen duin naar overwegend bos met nog steeds vele bezoekers en, doorgaans aan de lijn, hun trouwe viervoetige vrienden. Het Kaapduin grenst aan duingrond van particuliere eigenaren, storten van tuinafval en de bijbehorende toename van brandnetels komen regelmatig voor.

Ernstiger is de afgenomen invloed van zoute wind. Na de aanleg van het Oostvoornse Meer (1966), de Eerste Maasvlakte (rond 1970) en de torenhoge giftige baggerberging (de Slufter, sinds 1987) had Voorne veel minder invloed van de natuurlijke zoute wind ('salt spray'). Waar eikjes op duintoppen vroeger met striemende zeewinden kort en klein werden gehouden, rijzen de bomen nu naar de hemel. Zelfs vanaf de hoogste duintop is geen uitzicht meer. Bomen gedijen tegenwoordig tot vlak bij zee en vanaf het strand kan je nachtegalen beluisteren. Dat de duinnatuur fors veranderde, zal niemand verbazen. In een poging om de trend

deels te keren is in 2006 een klein gebied aan de noordzijde kaalgekap. Daar ontstond kruidenrijk grasland met veel wilde peen en wat open zand.

Welke gevolgen had de verbossing voor flora en fauna?

Dick van der Laan vond in 1978 nog 135 plantensoorten in het Kaapduin; zo'n aantal is nog steeds wel te halen, maar veel typische duinplanten zoals grote tijm en gewone vleugeltjesbloem zijn vrijwel verdwenen. Rond wintergroen, een van de schaarse meer vochtminnende soorten in het terrein, is ook passé. Maar de natuur kiest weer een eigen koers: een bijzondere bosplant die hier nog niet zo lang groeit, is de uit Zuid-Limburg bekende boskortsteel. Andere bosplanten zijn de fraaie aronskelken met hun rode bessen die vanaf augustus te zien zijn. <foto>

Fauna

In 1975 schatte het Rijksinstituut voor Natuurbeheer dat 100-150 dieren gebruik maken van de vele zandige plekken in het Kaapduin. Het onderzoek werd uitgevoerd om na de openstelling te kunnen nagaan wat het effect van recreatie op de populatie zou zijn. Anno 2021 is de zandhagedis hier volgens Theo Briggeman van Natuurvereniging Hollandse Delta niet of nauwelijks terug te vinden.

Henk Dries van Natuurvereniging Hollandse Delta trof in 2002 op Kaapduin 23 soorten dagvlinders aan, waaronder veel bonte, bruine en oranje zandoogjes. Ook de heivlinder en het zwartsprietdikkopje vlogen toen nog rond. Geelsprietdikkopje, argusvlinder en keizersmantel waren al verdwenen. Heivlinder en kleine parelmoervlinder verdwenen na 2002 en het zwartsprietdikkopje kent een dramatische achteruitgang zo bleek uit een inventarisatie o.a. in 2021. Met name de kritische soorten verdwenen.

In 1982 trof men 30 soorten broedvogels met in totaal 400 broedparen, waaronder veel nachtegalen. Reeds toen bleken wielewaal en putter verdwenen te zijn, terwijl de beginnende bosvorming de komst van grote bonte specht en grauwe vliegenvanger juist bevorderde. Niet lang daarna, in 1984, werd melding gemaakt van braamsluiper, fitis, glanskop, nachtegaal, grauwe vliegenvanger en zomertortel, die nu allemaal geheel zijn verdwenen of minimaal voorkomen (fitis). Anno 2021 hadden volgens Karel Adriaanse van de Natuurvereniging Hollandse Delta niettemin 28 soorten een territorium. In totaal zijn er 153 broedparen vastgesteld. De soorten van half open terrein namen verder af. Nieuwkomers zijn o.a. boomleeuwerik, boompieper, havik, holenduif en mogelijk ook de wespendif. De roep van de bosuil wordt op het Kaapduin intussen steeds luider gehoord. Ze broeden op Voorne met ca 5 paar: o.a. op Mildenburg in een holle boom en in 2020 in een kast aan de zijde van de Duinoordseweg. Andere bosvogels hier zijn de overdag luid roepende boomklever en de schuwe houtsnip die in de schemering met zijn knorrende baltsvlucht komt overvliegen. Dat deze soort in dit drukke gebied nog broedt, mag een klein wonder heten, het gaat om hooguit 1 paar.

<einde kader>

Bronnen

Adriaanse, Karel (2021). Broedvogel inventarisatie 2021; Zuid-Hollands Landschap; Duinen van Oostvoorne; BVK-XI Kaapduin; SOVON-telgebied 4832. Vogelwerkgroep KNNV Hollandse Delta Mededeling 323.

Briggeman, Theo (2020) Rapportage dagvlinders 2020 van het Kaapduin in Oostvoorne, gemeente Westvoorne. KNNV Hollandse Delta 2020. Mededeling IWG 2020-21

Briggeman, Theo (2021), Rapportage dagvlinders 2021 van het Kaapduin in de gemeente Westvoorne (Oostvoorne), Natuurvereniging Hollandse Delta 2021 (in prep).

Briggeman, Theo (2020), de zandhagedis op Voorne. Jaarboek 2019. KNNV Afdeling Voorne. Hellevoetsluis 2020.

Delwel, W., 2010. De geschiedenis van de Brielse Watertoren, Brielse Mare 20-1: 7-25

Leeuwen van B.H. & J.C.M. van de Hoef, 1976. Onderzoek naar de oecologie en populatie-dynamica van de Zandhagedis (*Lacerta Agilis* L.) in de duinen van Oostvoorne. RIN 1976

Preesman. L.C., 1983. Waterleidingduinen Voorne voorlopig veilig. Blad Zuid-Hollands Landschap 83(2) https://duinenenmensen.nl/wp-content/uploads/2021/08/ZHL83-2_Waterleidingduinen.pdf

J. Hofker 1942. Tweede Rapport omtrent een plan tot het winnen van drinkwater uit de Duinen van het Eiland Voorne. Gestencild rapport. Uitgebracht aan het Administratiefonds Rotterdam. In archief Uitgeverij Natuurmedia.